

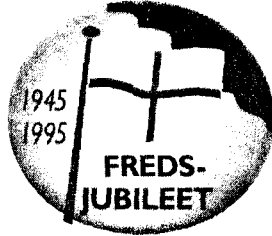
— VI MÅ SE FREM

men ikke glemme

Kong Harald var bare åtte år da krigen slutted. Nærmere fem av de åtte årene hadde han tilbrakt i USA, i Washington DC.

Da NTB fikk audiens på Slottet for et intervjua om frigjøringen, tok vi med noen bilder fra kongefamiliens hjemkomst 7. juni 1945 for å få Majestetens kommentar til begivenheten.

— De dagene husker jeg svært lite av, men jeg husker det var som

å komme til en annen verden. Og for å si det som en åtteåring, det var forferdelig mye bråk utenfor, og jeg fikk ikke sove!

Kong Harald ler ved tanken og forteller at familien måtte bo på Slottet den første tiden etter hjemkomsten. Det er den enorme jubelen utenfor han husker best — og

Med 50-årsjubileet for frigjøringen i mai tror kong Harald det er på tide å sette et punktum for de store markeringene av 2. verdenskrig. Men samtidig understreker han at vi ikke må glemme hva som skjedde de fem årene. Gjør vi det, er det lett å havne i en tilsvarende situasjon igjen.

som han den gangen oppfattet som et forferdelig bråk.

— Jeg hadde bodd mesteparten av mitt liv i Amerika og husket tingenting fra mine tre første leveår i Norge. Men noe må det ha vært der, for da jeg kom til Skaugum første gangen etter krigen, gikk jeg rett opp til det som hadde vært mitt rom, uten å vite at det var der jeg hadde bodd tidligere.

Noen problemer innrømmer kongen at det var det første tiden i et «nytt» land. Men problemene løste seg fort, og gleden over å være

kommet hjem tok over.

— Jeg var hele tiden blitt fortalt om Norge, og at det var her vi hørte hjemme. Det var aldri noen tvil om at vi skulle tilbake hit. Hjemme det var Norge, og vi snakket alltid norsk i familien mens vi bodde i USA.

Var i ambassaden

Åtte år gamle prins Harald var i den norske ambassaden i Washington da han den 9. mai fikk vite at krigen var slutt og at familien skulle hjem.

— De andre hadde nok fått vite det tidligere, forteller kongen som også husker at han feiret 17. mai det året på ambassaden. Kronprinsesse Märtha var allerede reist til London, mens de tre barna forlot USA noen dager senere.

Da prins Harald i London møtte sin dansktalende bestefar som han ikke hadde sett på fem år, hadde de problemer med å forstå hverandre.

— Men det løste seg raskt. Vi snakket engelsk sammen de første dagene, og siden gikk det greit forteller kong Harald.

Prins Harald og hans to søstre gikk på skole i USA under krigen. Da de kom hjem begynte de to

prinsessene på Nissen pikeskole i Oslo, mens prinsen begynte på Smestad.

Hvorfor Smestad?

— Akkurat hvorfor det ble Smestad, vet jeg ikke. Men det var uaktuelt å begynne på skolen i Asker, som den gang var langt ute i provinsen med skole bare annenhver dag, sier kongen.

Snakket om krigen

Krigen var et vanlig samtaleemne på Skaugum og på Slottet i etterkrigsårene. Men kongen kan ikke huske at hans far eller bestefar tok barna for seg direkte for å fortelle om sine opplevelser.

— Vi tok ikke del i diskusjonene. Det var vel heller sånn at vi overhørte samtaler i andre sammenhenger hvor de to diskuterte tiden i eksil. Jeg husker de snakket om sine forskjellige erfaringer, blant annet om hvordan situasjoner ble oppfattet i London og hvordan de ble oppfattet her hjemme.

— Hvordan opptratt kongen sin fars og bestefars roller de første årene etter krigen — og senere?

— Deres oppførsel den gang er en av grunnpilarene det norske kongehuset står på — også i dag.

ENDELIG HJEMME:

Kong Harald var bare åtte år da han kom tilbake til Norge etter krigen sammen med sin bestefar, sin mor og sine søstre. Familien ble tatt imot på Hønnørbryggen av daværende kronprins Olav. (Foto: NTB-arkiv)

BRACKETI, HJEMKOMST: Kong Harald studerer bilene av seg selv tatt ved hjemkomsten til Norge 7. juni 1945. Han innrømmer at han ikke husker stort fra selve dagen, bare at det var veldig mye bråk. (NTB-foto: Rune Petter Nes)

OVER

slår kong Harald fast. Han forteller at 2. verdenskrig ikke har vært noe stort samtaleemne i dagens kongefamilie.

— Kronprinsen og prinsessen er klar over sin bestefars og oldetars innsats under krigen, og hva det har betydning for Norge. Men ellers har de nok ikke noe forhold til 2. verdenskrig, bortsett fra det de har fått med seg gjennom historien. Det vet nok en del om hva som foregikk, men neppe mer enn de fleste ungdommer. Det er jo ikke noe merkeligere det enn at vår generasjon ikke vet så mye om 1. verdenskrig, sier kong Harald, som regner med at hans barn får mer viten om temaet under det kommende jubileet.

Forstår forbitrelsen

Kong Harald har møtt mange krigsveteraner gjennom årene og fått høre mange av deres historier direkte fra krigsdeltakerne selv. Han er klar over at mange føler seg urettferdig behandlet.

— Jeg har følelsen av at mange er forbitret — noen fordi de ikke har fått økonomisk erstatning, andre fordi de ikke har fått deltakermedaljen. Selv vet jeg for lite om hva som virkelig skjedde like etter frigjøringen. Men en må huske på at det var kaos på den tiden. Lister og arkiver var ufullstendige, og myndighetene hadde ikke den fulle oversikt over hvor folk var i systemet. Alt var veldig komplisert, ellers hadde nok problemene vært løst for lenge, mener kongen, som også peker på de mange senskadene mange krigsveteraner har å slite med.

— Slike ting var det ingen som tenkte på i frigjøringsrusen, sier han. Kong Harald sier det er viktig at krigsveteranene nå forteller sine historier for det er for sent, selv om det kan være vondt å snakke om opplevelsene.

— Jeg tror det er ganske viktig for å få et bilde av hvordan folk levde og hvordan de greide å gjennomleve en slik periode. Deres fortellinger kan ikke bare overlates til historikerne. Det er ikke så lett for oss andre å forestille oss hvordan det var. Det begynner å bli lenge siden. Vi har hatt fred i 50 år, og to tredjedeler av det norske folk er født etter krigen.

Kongen legger vekt på at det er viktig å tilgi og ikke dvele for mye ved krigens grusomheter. Men han legger ikke mindre vekt på at man ikke må glemme det som skjedde, men hele tiden ha hendelsene i bakhodet så det ikke skjer igjen.

Avla ed til Hitler

Det gjorde inntrykk på folk flest da kongen i sin tale i Kiberg sommeren 1992 beklaget den måten partisanene i Finnmark var behandlet på etter krigen. Den siste tiden har det vært mye snakk om østfrontkjempernes skjebne i etterkrigstiden. — Skal vi tilgi oss dem?

— Det er klart det var mange der som var veldig unge. Noen var faktisk med og kjempet mot tyskerne i 1940. Men så fortsatte de som såkalte frontkjemper i tysk tjeneste. Og det var vel dette med «tysk tjeneste», hvor de måtte avlegge ed til Tyskland, som gjorde at de fikk problemer etterpå.

— Noen av dem har innsett at de gjorde feil og har innrømmet det. Om de ikke akkurat har fått noen form for oppreisning, er de i hvert fall blitt godtatt. Men det er jo fremdeles en del av dem som ikke vil innse at de gjorde en feil. Og jeg må inn-

rømme at jeg synes det er et minimum at de innser at den eden de avla til Hitler-Tyskland kanskje var i drøyeste laget, også under de daværende omstendigheter. Her er det mye sårt og vondt blod som ennå henger igjen, sier kong Harald alvorlig.

Tatt på senga

— I april 1940 ble Norge regelrett «tatt på senga». Kan det skje igjen?

— Det tror jeg ikke. I dag har vi en helt annen mulighet til å følge med i hva som skjer. Det henger nok igjen et 9. april-syndrom hos mange nordmenn fortsatt, vi lovet jo oss selv i 1945 — aldri mer 9. april. Men dagens teknologi gir oss en helt annen mulighet til å vite hva som skjer rundt oss. Problemet er å tolke det som observeres på riktig måte. Det var vel også egentlig problemet i 1940, man visste nok mye mer enn det man var villig til å tolke.

— Kong Olav fortalte meg at han om kvelden den 8. april 1940 hørte på norsk radio at det var senket båter i Øresund, og at det var luter på vei ut Øresund. Så slo han over på dansk radio for å høre mer om dette og hørte der at det var senket en båt utenfor norskekysten. Om bord i båten ble det sagt det var folk i «like kler», men ingenting ble nevnt om det som da hadde skjedd i Øresund. Da sa han at nå blir det krig, han var jo ikke tvil.

Så vidt kong Harald vet ble det ikke gjort noen forberedelser på evakuering av kongefamilien denne kvelden.

— Men min far fortalte at han ringte vaktkommandøren på Skaugum og sa at nå måtte han skjerpe seg, for nå ble det krig! Senere bekræftet vaktkommandøren historien for meg. Det var nemlig Otto Bastiansen, tidligere rektor ved Universitetet i Oslo, som den kvelden var korporal og vaktkommandør på Skaugum. Jeg spurte ham om historien var sann, og det kunne han bekræfte, han husket historien godt, forteller kong Harald.

Må være på vakt

Dagens oppblomstring av nynazismen i Europa liker kong Harald dårlig.

— Det er i det hele tatt en del som på en måte minner om mellomkrigstiden. Hvis man bare er oppmerksom på det, tror jeg det er et lite problem. Men det kan fort bli et større problem hvis vi neglisjerer det. Vi må holde øynene åpne og gjøre noe med det som skjer, sier kongen og legger til:

— Det var jo det som gjorde at Hitler kom til makten. Mange visste om nazistene, men de fleste trakk bare på skuldrene og mente at det ikke var så mange at det var noe å bry seg om.

Frigjøringsjubileet

Frigjøringsjubileet skal markeres med en rekke arrangementer over hele Norge. Kongefamilien skal delta i flere av dem i tiden 3. til 8. mai.

Men nå mener kong Harald at det er tid for å sette sluttstrek for de store markeringene i forbindelse med 2. verdenskrig og frigjøringen i 1945.

— Nå må vi legge bitterheten bak oss og ikke se på våre tidligere fiender fra krigen som motstandere lenger. Vi skal feire frigjøringen og rette blikket fremover, men glemme skal vi selvsagt ikke, sier kong Harald, da kan det skje igjen.

NORSK: — Jeg følte jeg var norsk, sier Ottar Berget. Fotoet av ham og søsteren Hallbjørg, tatt under Sveriges-oppholdet, forteller mer enn ord om hans store ønske: å bli flyger. Han var veldig lei seg fordi han var for liten til å bli med i krigen — men han kunne iallfull gjøre honnør!

Ottars glade HJEMKOMST

— Jeg satt oppe i et plomme tre på en liten, gammel, forfallen gård i Gädadsjö i Uppland, da foreldrene mine kom og fortalte at det var slutt på krigen, nå skulle vi hjem til Norge. Jeg holdt på å dette ned av bare begeistring, husker Ottar Berget i Elverum (60). Da hadde han og foreldrene og søsteren hans vært i Sverige i nærmere tre år. Like etter tok de toget hjem til et krigsherjet fedreland.

Før krigen hadde Ottar bare gått en kort tid på Østsidens skole i Hof i Solør, som han nå vendte tilbake til. Han var blitt 11 år og snakket bare svensk, selv om han hadde hatt korrespondanseundervisning i norsk.

Han lå freidig ut om «den enfödda sonen» i bibelhistorietimene. — Dermed ble jeg hetende der, smiler Ottar. Det verste er at det heter jeg nå!

En tøff tur

— Vi reiste fra alt vi eide to ganger, forteller Ottar Berget. — En tid etter at jeg var begynt på Østsidens skole første gang flyttet vi til Kvisthögda, hvor jeg en kort stund gikk på Ørbeckens skole. Jeg skjønnte ikke hvorfor vi skulle flytte dit — men siden forstod jeg jo at det var fordi vi skulle rømme til Sverige.

Det skjedde en iskald vinter natt, i 25 strenge kuldegrader. Åtte år gamle Ottar, foreldrene og hans fire år gamle søster Hallbjørg la ut på en vanskelig ferd fra Kvisthögda til Höljes i Sverige, fire-åringen nedpakket i kjelke. Ottar gikk på ski fra midt på natta til det ble mørkt igjen, slet seg mogsommelig fram gjennom endeløse skoger.

— Det ble en tøff tur, sier Ottar. — Jeg husker tuten så

godt at jeg tror jeg kunne gå den opp igjen i dag. De som fulgte oss måtte gå lange omveier tilbake fordi det var tyske patrulljer i sporene våre. Da vi kom fram til flyktningeleiren ble jeg snauklippet og avluset — selv om jeg ikke hadde lus og aldri hadde hatt det!

Norsk-svenske slag

Familien ble innkvartert på hotellet Innsjön i Dalarna. Ottar husker at det ble utkjempet harde slag mellom gjenger av norsk og svensk ungdom. Selv holdt han seg litt i utkanten, for han var så liten. — Men jeg husker at det gikk hardt for seg, det ble brukt både stokker, staur og stein, noen ble så ille tilredt at de måtte på sjukehus. Så det er ikke nytt at flyktninger kan være uglesett. Men ellers hadde vi det stort sett bra i Sverige, vi savnet ingenting, og jeg fikk mange venner der. Jeg ble glad i Sverige.

Ottar og familien hans bodde mange forskjellige steder, blant annet i Nord-Sverige — i en tømmerkoie med bare fire vegger, bris og bord og ovn. — Men vi hadde mat og kler, og jeg tror aldri jeg tenkte på at vi savnet noe. Så var vi nå ikke akkurat bortsjeknede heller.

En jubeltur

Det ble en rar tur hjem. Toget var ett eneste jubelbrus, 11-åringen satt og følte at dette var 17. mai og mer til hele veien. Mengder av mennesker var på stasjonene, alle glade og forventningsfulle. Nå bar det tilbake til Østsidens skole og det lille, gamle småbruket på Balkan i Hof.

— Før hadde vi hatt ei Rørosku og noen kaniner, nå var det tomt, sier Ottar. — Vi begynte helt på bar bakke. Men faren min var skogsarbeider og begynte i skogen. Det var en stor overgang å komme fra velferds-Sverige til etterkrigs-Norge, men det var friheten som opptok liten og stor. Selvom jeg hadde trivdes i Sverige, følte jeg at jeg var norsk. At jeg kom hjem. Jeg tror det er det største jeg har opplevd.

Ottar var den eneste i klassen som hadde vært borte. Selv om han til å begynne med bare snakket svensk, opplevde han det ikke som vanskelig å komme til-

bake til sin lille, norske skole. Han var for oppglødd til det. — Jeg følte meg ikke som noe fremmedelement, husker han. — Men jeg holdt mest mulig kjøft!

Skulle henges

Etter en tid fikk moren hans arbeid hos O.G. Grindal i Elverum, og så flyttet Ottar igjen. Til et Elverum, som fremdeles lå halvveis i ruiner. Og til 5. klasse på Folkvang. — Da kunne jeg norsk, men jeg snakket solung, og det var like ille, humrer Ottar. Som opplevde det krigsherjede Elverum som noe spennende for en guttunge. — På Grindalsområdet, Furumoen og Terningsmoen fant vi våpen, ammunisjon og hjelmer, det var jo et eldorado for spenningshungrende gutter. Men livsfarlig!

Apropos livsfarlig. Krigen hadde satt sine spor, også i folkets sinn. Tyskerhatet lå latent, til og med blant barna. — En av kameratene mine i 5. klasse b dømt til døden fordi foreldrene var nazister, beretter Ottar. — Han stod på stubben i uthuset på Folkvang med repet rundt halshalsen og ble reddet av en lærerinne i siste liten. Så dypt stakk denne holdningen selv hos barn. De mente de gjorde det riktige, selv om vedkommende jo bare var barn og helt uskyldig. Jeg var ikke med da — men jeg husker at jeg på Østsidens skole, før vi dro til Sverige, nyttet hvert minutt til å banke opp en av kameratene mine fordi han var med i hirden. Han er blitt en bra kar...

Tysk-norsk vennskap

Ottar Berget, tøff skytter, jeger, fallskjermshopper og globetrotter, er ikke kommet uberørt fra sin tid som krigsbarn.

— Jeg har hatt utallige marsjritt, medgir han. — Jeg har sloss med tyskere natt etter natt. Derfor har det vært viktig for meg å få en tysk venn i Fritz Wepper, best kjent som Harry Klein i «Derrick». Også han er et krigens barn...

Rise Grønseth

Av Wilbecke Lie